

structural challenges. Social innovation is therefore essential in response to the issues. The objective of this study was to explore social innovations created by Djung Space Network Project during the years 2018 - 2020. The study revealed that there were 9 case studies of social innovations: (1) providing happiness in fighting COVID-19 through happy mailbox of the Matches Group, Nakhon Ratchasima; (2) Klongtoey waiting for State Model of Klongtoey Djung, Bangkok; (3) Kindergarten Parents Club of Bancheekdaek School, D-E-Lee E-San Baan Hao Group, Surin; (4) children and youth development circle in informal and informal education of 3-southern provinces by Young Yim Group, Narathiwat; (5) increase the role of using the area in Wat Yai Suwannaram as an art and culture laboratory for children and youth by the Look Wa Group, Phetchaburi; (6) leaf plate change city by Ban Rai Uthai Yim Group, Uthai Thani; (7) beach boat race by Natural Learning Center for Community, Songkhla; (8) the ethnic youth assembly of five border districts, Tak province by Pgaz K'Nyau Young Mee Dee Network, Tak; and (9) HUB 2U Uttaradit@smile Station by Uttaradit@smile Network, Uttaradit. All these 9 case studies were diverse innovations both in form of product, process, mechanism, space and knowledge that were developed to tackle and challenge the wellbeing of children and youth. They made significant changes in different levels: family, school, community, district and provincial. Thai Health Promotion Foundation should support in promoting this social innovation to the public. All 9 case studies could inspire, provide platform of sharing knowledge and upscale in finding solutions for issues affecting children and youth in sustainable way.

Keywords: social innovation; creative space; Djung Space Network

บทนำ

สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนในปัจจุบันนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น อันเนื่องมาจากปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคม ซึ่งมีรากเหง้าของปัญหามาจากความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย สภาพเศรษฐกิจสังคมที่บีบรัดส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเด็กเยาวชน ครอบครัวแตกแยกเด็กเยาวชนถูกทอดทิ้ง กลายเป็นกลุ่มเปราะบาง ถูกกีดกันทางสังคม เข้าไม่ถึงข้อมูลข่าวสาร และทรัพยากรที่จำเป็น รวมถึงสังคมไทยยังสร้างระบบการเรียนรู้ที่ไม่สามารถตอบโจทย์การสร้างทักษะชีวิตให้แก่เด็กเยาวชน นอกจากนี้เด็กเยาวชนยังขาดกิจกรรมและพื้นที่สร้างสรรค์ที่ทำให้ได้ค้นพบตัวเอง และไม่เปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา

จากปัญหาเด็กเยาวชนที่กล่าวมาข้างต้น การแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีคิดและวิธีการแบบเดิม ไม่สามารถตอบโจทย์

ปัญหาที่มีความซับซ้อนเชิงโครงสร้างได้ การสร้างนวัตกรรมทางสังคมเพื่อแก้ไขปัญหาในโลกยุคใหม่จึงมีความสำคัญ เพราะนวัตกรรมทางสังคมเกิดจากแรงบันดาลใจ ความคิดสร้างสรรค์ และดึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่ต้องการขับเคลื่อนสังคมที่มีความหลากหลายมาสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ด้วยการมองปัญหาแบบใหม่ ใช้แนวคิดและกลยุทธ์ใหม่ จุดประกายให้เห็นคุณค่าและความสำคัญนำไปสู่ความร่วมมือกันในการแก้ปัญหาและขับเคลื่อนสังคม ทั้งนี้ นวัตกรรมทางสังคม (social innovation) หมายถึง ความคิด วิธีการใหม่ๆ ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเป็นรูปธรรมให้แก่สังคม จุดประกายให้เกิดแนวคิดมุมมองใหม่ที่ชักชวนให้ร่วมตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญนำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจที่จะทำประโยชน์⁽¹⁾

ขณะที่เครือข่ายพื้นที่นี้...ได้จึงได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ภายใต้แผนงานสื่อสร้างสุขภาวะเด็กและเยาวชน (สสย.)

ให้ดำเนินโครงการเพื่อสร้างกิจกรรมสร้างพื้นที่สร้างสรรค์ หมายถึง พื้นที่สร้างประสบการณ์สร้างโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้เติบโตพัฒนาตามวัย มุ่งตอบสนองความต้องการของเด็ก เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของเด็ก ครอบครัว และชุมชน⁽²⁾ ทั้งนี้ เครือข่ายพื้นที่นี้..ดีจัง ประกอบด้วยภาคีกลุ่มคนทำงาน พัฒนาเด็กและเยาวชนที่ร่วมกันขับเคลื่อนรณรงค์งานพื้นที่ สร้างสรรค์ภายใต้แนวคิดการทำงาน เล่น เรียนรู้ริเริ่ม ร่วมทำ และแบ่งปัน แม้จะมีกลุ่มเป้าหมาย ประเด็น กระบวนการทำงานและปัญหาที่แตกต่างกัน แต่มีเป้าหมายร่วมกัน คือ การขับเคลื่อนการสื่อสารสังคม ขยายพื้นที่ความคิด เพื่อให้เกิดพื้นที่และกิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน อย่างกว้างขวาง ตลอดระยะเวลาการดำเนินงานของเครือข่าย พื้นที่นี้..ดีจัง มากกว่า 10 ปี โดยเฉพาะในระหว่างปี พ.ศ. 2561-2563 ได้ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางสังคมที่น่าสนใจตั้งแต่ระดับครอบครัว โรงเรียน ชุมชน เครือข่าย จนถึงระดับจังหวัด ซึ่งถือเป็นองค์ความรู้สำคัญที่สามารถเป็นบทเรียนในการพัฒนาและแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานวัตกรรมทางสังคมที่เกิดจากการดำเนินโครงการของเครือข่ายพื้นที่นี้..ดีจัง ระหว่างปี พ.ศ. 2561-2563 ซึ่งได้ศึกษาข้อมูลจากรายงาน การประเมินผลโครงการเครือข่ายพื้นที่นี้..ดีจัง ระหว่างปี พ.ศ. 2561-2563 ได้แก่ รายงานการประเมินผลโครงการ (ปี 9) พื้นที่นี้..ดีจัง พลังพลเมือง สื่อสารสร้างสรรค์สุขภาวะ ปี พ.ศ. 2561 รายงานการประเมินผลโครงการพื้นที่นี้..ดีจัง ยั่งยืนปี พ.ศ. 2562 และรายงานการประเมินผลโครงการ ปฏิบัติการนิเวศสื่อสุขภาวะเพื่อขับเคลื่อนสังคมแห่ง การอยู่ร่วม (พื้นที่นี้ดีจังปี 11) ซึ่งผู้เขียนได้จัดทำขึ้น เนื่องจากเป็นผู้ประเมินผลโครงการดังกล่าว แล้วนำข้อมูลมา วิเคราะห์ผ่านแนวคิดนวัตกรรมทางสังคม (social innovation) ในบริบทสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ (1) การมีพื้นฐาน มาจากปัญหา (base on problem) (2) เป็นวิธีการใหม่ (new smart) (3) ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (change) ที่ตอบโจทย์การแก้ปัญหาสังคมด้านสุขภาพและสร้างสังคม ที่เอื้อต่อการมีสุขภาวะที่ดี⁽¹⁾

กรณีศึกษา

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากรายงานการ ประเมินผลโครงการเครือข่ายพื้นที่นี้..ดีจัง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561-2563 ทำให้พบนวัตกรรมทางสังคม 9 กรณีศึกษา ดังนี้

1. กิจกรรมแจกความสุขสู้โควิด-19

ผ่านตู้ส่งความสุข: กลุ่มไม่ขีดไฟ จ.นครราชสีมา

การมีพื้นฐานมาจากปัญหา (base on problem):

ด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ หรือโควิด-19 ทำให้รัฐบาลต้องประกาศใช้พระราชกำหนด (พ.ร.ก.) การบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉินโดยเบื้องต้น เป็นเวลา 1 เดือน ตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2563 ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและการเรียนรู้ของเด็กเยาวชน ในหมู่บ้าน ต.ขงพระ อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา เพราะ ไม่สามารถออกไปเล่นนอกบ้าน และทำกิจกรรมกับเพื่อนได้ ต้องเก็บตัวเล่นมือถืออยู่แต่ในบ้าน ไม่มีกิจกรรมสร้างสรรค์ แม้เด็กเยาวชนกับผู้ปกครองจะอยู่ร่วมกันแต่ขาดการ สื่อสารจนเกิดความเครียด เบื่อหน่าย ขณะที่ผู้ปกครองก็ กังวลปัญหาทางเศรษฐกิจ จนไม่ได้ใส่ใจลูกหลาน ทำให้เด็ก เยาวชนถูกละเลยทอดทิ้ง

วิธีการใหม่ (new smart):

กลุ่มไม่ขีดไฟจึงมีแนวคิด สร้างเครื่องมือและกิจกรรมสร้างสรรค์ให้เด็กเยาวชนได้ทำ กิจกรรมแจกความสุขสู้โควิด-19 ผ่านตู้ส่งความสุข โดยนำ ตู้เย็นเก่าและไมโครเวฟเก่ามาดัดแปลงเป็นตู้ใส่ของเล่น งานศิลปะ งานประดิษฐ์ นิทาน หนังสือสำหรับเด็ก ฯลฯ ให้ผู้ปกครองและคนในชุมชนตำบลขงพระหยิบของต่างๆ ในตู้ส่งความสุขไปใช้ทำกิจกรรมสร้างสรรค์ สร้างการเรียนรู้ ในครอบครัว นอกจากนี้ยังทำกรู๊ปไลน์แจกความสุขสู้โควิด-19 เพื่อส่งข้อความ ภาพการทำของเล่นและกิจกรรมที่เกิดขึ้น ในครอบครัว รวมทั้งตัวอย่างการทำงานฝีมือ งานศิลปะ ฯลฯ เพื่อให้ผู้ที่หยิบของไปได้ใช้ดูเป็นตัวอย่างในการทำงาน

การเปลี่ยนแปลง (change):

กิจกรรมแจกความสุข สู้โควิด-19 ผ่านตู้ส่งความสุขได้ส่งความสุขให้ชาวตำบล ขงพระ จำนวน 3 หมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงเป็นระยะเวลา กว่าหนึ่งเดือน ทำให้เด็กและครอบครัวได้ใช้เวลาร่วมกัน สถานสายใยความรักความสัมพันธ์เด็กได้ต่อยอดสู่การพัฒนา คักยภาพในด้านต่างๆ ในช่วงวิกฤต โดยกิจกรรมนี้มี 5 ชั้น

ตอนสำคัญ ได้แก่ วิธีการขนส่ง การติดตั้งดูแล ตัวกลางในการสื่อสาร การออกแบบของเล่นให้เหมาะสมกับวัย/เพศ และระบบการเวียนสิ่งของ ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางและต้นแบบการทำกิจกรรมสร้างสรรค์กับเด็กเยาวชนในกรณีที่ต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์อื่นๆ

2. โมเดลคลองเตยอรรัฐ: กลุ่มคลองเตยดีจัง

กรุงเทพมหานคร

การมีพื้นฐานมาจากปัญหา (base on problem):

ในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายน พ.ศ. 2563 กลุ่มคลองเตยดีจังอยู่ระหว่างการดำเนินโครงการคลองเตยดีจัง ปี 6: แปลงสลัมเป็นสถานศิลปะเพื่อการเรียนรู้และกำลังวางแผนดำเนินงานจัดเทศกาลคลองเตยดีจัง แต่เมื่อเกิดการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ทำให้ไม่สามารถทำกิจกรรมรวมกลุ่มได้ จึงปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ โดยเริ่มต้นจากการสำรวจข้อมูลเพื่อช่วยเหลือเด็กๆ ในชุมชน รวมถึงสถานการณ์ปัญหาของคนในชุมชนที่ได้รับผลกระทบ หลังจากนั้นเกิดการลือคดวามและปิดกิจการร้านค้าและสถานประกอบการต่างๆ อย่างฉับพลัน ทำให้มีคนตกงานจำนวนมาก

วิธีการใหม่ (new smart): กลุ่มคลองเตยดีจังจึงทำกิจกรรม “คลองเตยดีจัง ปันกันอิม” เพื่อแก้ปัญหาความยากลำบากเฉพาะหน้าในชุมชน และมีการขยายไปสู่เรื่องอื่นๆ ซึ่งมีเป้าหมาย คือ เปลี่ยนอนาคตชุมชน ให้พร้อมรับมือและฟื้นตัวจากภัยโควิด-19 ได้ นอกจากนี้ได้ร่วมกับภาคีเครือข่ายทั้งในและนอกพื้นที่พัฒนาสู่ “โมเดลคลองเตยอรรัฐ” แผนการบรรเทาความเดือดร้อนจากโควิดของชุมชนโดยองค์กรภาคสังคมในพื้นที่ ผ่านกิจกรรมที่สำคัญ ได้แก่ (1) การเก็บข้อมูลชุมชน (2) การทำร้านค้าปันกันอิม (3) การป้องกันและควบคุมโรค (4) การสร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน (5) กิจกรรมคลองเตยดีจัง ปันกันเล่น

การเปลี่ยนแปลง (change): โมเดลคลองเตยอรรัฐได้สร้างการเปลี่ยนแปลงทำให้ชุมชนคลองเตยเป็นชุมชนที่ลุกขึ้นมาจัดการตัวเอง (active community) ไม่รอคอยความช่วยเหลือ และมีอำนาจในการต่อรองกับบุคคลและองค์กรต่างๆ ที่เข้ามาช่วยเหลือ เกิดพลังร่วมของเครือข่ายทั้งในและนอกพื้นที่จากที่เคยอยู่โดดเดี่ยว เกิดการรวมตัวทำงานร่วมกันที่สำคัญยังเป็นพื้นที่ต้นแบบของการออกแบบระบบการช่วยเหลือชุมชนในสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19

สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ทั้งเด็กเยาวชนคนในชุมชนอาสาสมัคร ภาคีเครือข่ายทั้งในและนอกพื้นที่และสื่อมวลชนได้มาสื่อสาร แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และขับเคลื่อนร่วมกันในพื้นที่แห่งนี้

3. ชมรมผู้ปกครองระดับอนุบาลโรงเรียนบ้านจิกแดก

อ.พนมดงรัก จ.สุรินทร์: กลุ่มดีอีหลีอีสานบ้านเฮา

จ.สุรินทร์

การมีพื้นฐานมาจากปัญหา (base on problem):

จุดเริ่มต้นของชมรมผู้ปกครองระดับอนุบาลโรงเรียนบ้านจิกแดกเกิดจาก เจริญพงศ์ ชูเลิศ ผู้ประสานงานกลุ่มดีอีหลีอีสานบ้านเฮา พาลูกชายวัยอนุบาลไปส่งที่โรงเรียน แต่พบว่าสภาพสนามเด็กเล่นของโรงเรียนมีสภาพเก่าผุพัง หญ้าขึ้นรก ไม่มีความปลอดภัย เขาจึงลุกขึ้นมาทำความสะอาดสนามเด็กเล่นตัดหญ้า เก็บขยะ และปลูกต้นไม้ ช่วงแรกเขาทำเพียงคนเดียว โดยมีผู้ปกครองของลูกหลานคนอื่นๆ ฝึามองด้วยความแปลกใจบางคนอยากช่วยเหลือแต่ไม่รู้จะช่วยเหลืออย่างไร จึงจุดประกายให้เกิดการก่อตั้งชมรมผู้ปกครองระดับอนุบาลขึ้น

วิธีการใหม่ (new smart): ชมรมผู้ปกครองระดับ

อนุบาลโรงเรียนบ้านจิกแดกมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลลูกหลาน โดยปรับเปลี่ยนทัศนคติแบบเดิมว่าโรงเรียนมีหน้าที่ดูแลลูกหลานของเรา เปลี่ยนมาเป็นเราจะไม่ทิ้งให้ครูดูแลลูกหลานเราอยู่ฝ่ายเดียว จึงมีการคัดเลือกคณะกรรมการชมรมผู้ปกครองจากผู้ปกครองนักเรียน 3 หมู่บ้าน ซึ่งมีบทบาทหน้าที่สนับสนุนการศึกษาทั้งเรื่องการเรียนการสอนของครู และพื้นที่การเรียนการเล่นที่ดีและปลอดภัยของลูกหลาน มีการจัดกิจกรรมระดมทุนเพื่อพัฒนาโรงเรียน เช่น การสร้างห้องน้ำ ห้องสมุดสำหรับเด็กอนุบาล การปรับปรุงสนามเด็กเล่น การจัดซื้อโต๊ะรับประทานอาหารสำหรับเด็ก เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลง (change): เกิดการพัฒนาพื้นที่

สร้างสรรค์และปลอดภัยสำหรับเด็กอนุบาลในโรงเรียนบ้านจิกแดก ส่วนผู้ปกครองมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและอยากเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียน โดยเสนอตัวเข้ามาเป็นคณะกรรมการชมรมผู้ปกครอง จนเกิดการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและครูในโรงเรียน เป็นพื้นที่สื่อสารความต้องการของครูและผู้ปกครอง นอกจากนี้ชมรมผู้ปกครองแห่งนี้ยังสามารถเป็นต้นแบบให้แก่โรงเรียนอื่นๆ ที่สนใจเรื่องการมีส่วนร่วมในการสร้างพื้นที่สร้างสรรค์และ

ปลอดภัยในโรงเรียนให้แก่เด็กนักเรียนอีกด้วย

4. วงจรพัฒนาเด็กเยาวชนพื้นที่ชายแดนใต้

ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน: กลุ่มยังยืม จ.นราธิวาส

การมีพื้นฐานมาจากปัญหา (base on problem):

เนื่องจากเด็กเยาวชนในพื้นที่ชายแดนใต้ส่วนใหญ่ขาดพื้นที่และกิจกรรมสร้างสรรค์ จึงเสี่ยงต่อการมีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ เช่น การรวมกลุ่มมั่วสุม ขับรถเล่น หนีเรียน สูบบุหรี่ และติดยาเสพติด ดังนั้นกลุ่มยังยืมจึงดำเนินกิจกรรมสร้างสรรค์ใน อ.แว้ง จ.นราธิวาส ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายเป็นเยาวชนมุสลิมในพื้นที่ เพื่อสร้างกิจกรรมและพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กเยาวชนชายแดนใต้ ผ่านการศึกษาระบบนิเวศป่าอาลา-บาลา และสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของเรื่องราวในประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นตนเอง

วิธีการใหม่ (new smart):

กลุ่มยังยืมพัฒนาเยาวชนในพื้นที่มาอย่างต่อเนื่องจนเกิดแกนนำเยาวชน 3 ระดับ ได้แก่ อาสาสมัคร แกนนำปฏิบัติการ และแกนนำร่วมคิดร่วมขับเคลื่อนงาน (core team) จนสามารถสร้างสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ใหม่ผ่าน “วงจรพัฒนาเด็กเยาวชนพื้นที่ชายแดนใต้ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน” ได้แก่ กิจกรรมสัญจรในโรงเรียนการตั้งชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ซึ่งมีแกนนำกลุ่มยังยืมเป็นประธานและพี่เลี้ยง ควบคู่ไปกับการสร้างพื้นที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันนอกระบบโรงเรียน โดยเฉพาะบ้านยังยืมเป็นพื้นที่รวมตัวของเยาวชนหลังเลิกเรียนมาทำกิจกรรมร่วมกันจนเป็นบ้านหลังที่สอง นอกจากนี้ยังออกไปเรียนรู้ชุมชนผ่านพื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่ประวัติศาสตร์ชุมชนทั้งในและนอกเขตอำเภอแว้ง

การเปลี่ยนแปลง (change):

แกนนำเยาวชนกล้าคิดกล้าแสดงออก มีทักษะชีวิตและการเข้าสังคม มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น บางคนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้านลบจากเคยหนีเรียน มีผลการเรียนตกต่ำ อ่านเขียนหนังสือไม่ได้ ก็สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้านบวก ตั้งใจเรียน จนผลการเรียนดีขึ้น เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ค้นพบตัวเองมีเป้าหมายในชีวิต จนกลายเป็นต้นแบบให้รุ่นน้อง จนได้รับการยอมรับจากผู้ปกครอง ครูอาจารย์ และคนในชุมชน ก่อให้เกิดสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ใหม่ให้เยาวชนในพื้นที่ชายแดนใต้

5. การพัฒนาพื้นที่วัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร

เป็นพื้นที่ปฏิบัติการศิลปะและวัฒนธรรมสำหรับเด็ก

และเยาวชน: กลุ่มลูกหว้า จ.เพชรบุรี

การมีพื้นฐานมาจากปัญหา (base on problem):

วัดใหญ่สุวรรณารามวรวิหาร จ.เพชรบุรี เป็นวัดที่มีความสำคัญและมีคุณค่าหลากหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ประเพณี วัฒนธรรม ฯลฯ แต่ปัจจุบันถ้าไม่ใช่เป็นวันสำคัญทางศาสนา วัดแห่งนี้กลับเป็นพื้นที่ที่ถูกละเลย อาคารสถานที่ไม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ จากวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์แห่งนี้ กลับกลายเป็นเพียงพื้นที่ให้คนแวะมาไหว้พระ หรือเป็นที่จอดรถเพื่อแวะกินกล้วยเตี๋ยร้านดังฝั่งตรงข้ามวัด

วิธีการใหม่ (new smart):

กลุ่มลูกหว้าจึงได้ร่วมมือกับภาคีเครือข่ายพัฒนาวัดใหญ่ฯ โดยใช้แนวคิดศิลปะขับเคลื่อนเมือง นำไปสู่การพัฒนาและแปลงร่างพื้นที่วัดให้กลายเป็นพื้นที่ปฏิบัติการศิลปะและวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนผลักดันให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัดอย่างต่อเนื่อง เช่น เปิดหอศิลป์สุวรรณาราม จัดแสดงรูปภาพทำมุมศิลปะ ตลาดเลกาซี (legacy) ตลาดมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำคู่มือ เดินพาชชมงานช่างวัดใหญ่ งานแสดง การอบรมเชิงปฏิบัติการ (workshop) และสภากาแฟช่าง เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลง (change):

พื้นที่วัดใหญ่ฯ เกิดการเปลี่ยนรูป แปลงร่าง สร้างคุณค่าความหมายใหม่ จากวัดที่เคยเงียบเหงากลายเป็นพื้นที่หลากหลายบทบาทหน้าที่ ส่งผลให้วัดแห่งนี้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง มีผู้คนหลากหลาย โดยเฉพาะเด็กเยาวชน และครอบครัวเข้ามาเรียนรู้มากขึ้น นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีส่วนร่วมปรับปรุงดูแลวัดให้ดีขึ้น จนกลายเป็นพื้นที่ต้นแบบและศึกษาดูงานในการใช้ศิลปะขับเคลื่อนเมือง ขณะเดียวกันหากสามารถพัฒนาต่อยอดพื้นที่ไปสู่โรงเรียนสืบสานงานช่างเมืองเพชรบุรีสำหรับเด็กเยาวชนและคนรุ่นใหม่ ก็จะเป็นทางออกหนึ่งในการแก้ปัญหาการขาดแคลนคนรุ่นใหม่มาสืบทอดงานศิลปะช่างเมืองเพชรได้

6. งานใบไม้เปลี่ยนเมือง: กลุ่มบ้านไร่อุทัยยิ้ม

จ.อุทัยธานี

การมีพื้นฐานมาจากปัญหา (base on problem):

ชุมชนสะนำ อ.บ้านไร่ จ.อุทัยธานี ในอดีตถือเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีต้นหมากเป็นจำนวนมาก จนชาวบ้านเรียกกันว่า “ชุมชน

ป่าหมากล้านต้น” แต่คนรุ่นใหม่มักไม่เห็นคุณค่า เนื่องจากผลผลิตที่ได้ไม่คุ้มค่ากับการปลูก ทำให้ชาวบ้านตัดต้นหมากทิ้งและหันไปปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวแทน เป้าหมายของการทำจานกาบหมากงานใบไม้ คือ การฟื้นป่าหมากให้คืนกลับมาทำให้ระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติไม่ถูกทำลาย นอกจากนี้ยังสร้างอาชีพ กระจายรายได้ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนฐานนิเวศวัฒนธรรมและทรัพยากรชุมชน

วิธีการใหม่ (new smart): งานใบไม้เริ่มต้นจากการค้นหาคนหัวไวใจสู้ มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ไปด้วยกัน จากนั้นจึงค้นหาประเด็นหรือเรื่องราวของป่าหมาก พาชาวบ้านเปิดโลกทัศน์ออกไปเรียนรู้ ศึกษาดูงานเรื่องงานใบไม้ในพื้นที่ กลับมาสรุปบทเรียน และลงมือทำ ทดลอง เรียนรู้ด้วยตัวเอง ปรับปรุง พัฒนา โดยเฉพาะเรื่องวัตถุดิบและการตลาดเมื่อชาวบ้านมีความพร้อมและความมั่นใจ จึงรวมกลุ่มตั้งวิสาหกิจชุมชนทำจานกาบหมากงานใบไม้ ด้วยการระดมทุนลงทุนจากสมาชิกในชุมชนและผู้สนใจทั่วไปร่วมลงทุน

การเปลี่ยนแปลง (change): งานกาบหมากงานใบไม้ได้สร้างคุณค่าและความหมายใหม่ในการสื่อสารเรื่องราวของชุมชนที่ทรงพลัง ส่งผลให้ชาวบ้านเปลี่ยนความคิดเห็นคุณค่าตัวตน เกิดกระแสขยายไปสู่ชุมชนต่างๆ ทั้งในและนอกจังหวัดอุทัยธานี เกิดการสร้างอาชีพกระจายรายได้ให้แก่เด็กเยาวชนและผู้สูงอายุ ช่วยฟื้นคืนชีวิตระบบนิเวศป่าหมากให้กลับคืนมา นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องมือให้เด็กเยาวชนได้เรียนรู้เรื่องระบบนิเวศ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้ สร้างการมีส่วนร่วม และเสริมพลังอำนาจให้คนในชุมชนลุกขึ้นมาจัดการตนเองไม่รอคอย ไม่จำนนต่ออำนาจรัฐ

7. การแข่งขันเรือเกยหาด: ศูนย์เรียนรู้วิถี

ธรรมชาติเพื่อชุมชน จ.สงขลา

การมีพื้นฐานมาจากปัญหา (base on problem): ท่ามกลางปัญหาสุขภาพของคนที่ในพื้นที่อำเภอจะนะและอำเภอใกล้เคียงของจังหวัดสงขลา ที่กำลังเผชิญหน้ากับความท้าทายครั้งใหญ่จากนโยบายของภาครัฐที่กำหนดให้จะนะเป็นเมืองอุตสาหกรรมก้าวหน้า นำไปสู่ความพยายามของคนทำงานของศูนย์เรียนรู้วิถีธรรมชาติเพื่อชุมชนเครือข่ายจะนะรักษถิ่น และชาวบ้านในการสื่อสารเรื่องราวและคุณค่าของพื้นที่ชายหาดบ้านสวนกง ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา ซึ่งได้รับผลกระทบหากพื้นที่ถูกพัฒนาเป็นท่าเรือ

และเมืองอุตสาหกรรม โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของเด็กเยาวชน ครอบครัว และชุมชน

วิธีการใหม่ (new smart): เป้าหมายที่สำคัญของคนทำงาน คือ การสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนนโยบายและทิศทาง การพัฒนาด้วยการกำหนดอนาคตของตัวเอง จึงได้ร่วมกับชาวบ้านนำเรือเกยหาดซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวประมงในการจอดเรือตามชายหาดบ้านสวนกง มาผลักดันให้เกิดการแข่งขันเรือเกยหาดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทยที่งานเทศกาลอะบิย๊ะมะ เลจะนะหรือจัน#5 และมีการถ่ายทอดสดทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (ThaiPBS) จึงมีการออกแบบการสื่อสารสาธารณะจากความร่วมมือหลายภาคส่วนร่วมกับชุมชน

การเปลี่ยนแปลง (change): ผลของการแข่งขันเรือเกยหาดกลายเป็นเครื่องมือในการดึงคนดึงชุมชนให้เข้ามาในพื้นที่ชายหาดบ้านสวนกง และสามารถเชื่อมสื่อหลากหลายประเภททั้งสื่อบุคคล สื่อพื้นบ้าน สื่อสารมวลชน สื่อออนไลน์ พื้นที่ เทศกาล ฯลฯ ที่สำคัญยังช่วยให้เกิดการเปิดใจยอมรับชาวบ้านสวนกงมากขึ้น จากเดิมที่เคยมองว่าเป็นพวกขัดขวางการพัฒนากลายเป็นเห็นด้วยกับสิ่งที่ชาวบ้านทำ เรือเกยหาดจึงได้ช่วยสร้างนิยามความหมายใหม่ของคำว่า “การพัฒนา” ที่ชาวบ้านสามารถกำหนดนโยบายได้ด้วยตนเอง ไม่เพียงรอนโยบายลงมาจากภาครัฐและจำกัดแนวทางการพัฒนาให้เป็นพื้นที่เขตอุตสาหกรรมเท่านั้น

8. สมัชชาเยาวชนชาติพันธุ์ 5 อำเภอชายแดน

จ.ตาก: เครือข่ายปกากะญอมีดี จ.ตาก

การมีพื้นฐานมาจากปัญหา (base on problem): เนื่องจากในพื้นที่อำเภอชายแดนของจังหวัดตากมีความเหลื่อมล้ำและเปราะบางสูง รวมทั้งมีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งวิถีชีวิต วิถีคิด ภาษา วัฒนธรรม ทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างเด็กในเมืองกับเด็กชาติพันธุ์และเด็กชาติพันธุ์ข้ามชาติ ความไม่เข้าใจในวัฒนธรรมที่แตกต่างนำไปสู่การตีตราและดูถูกคนที่ไม่ใช่พวกเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ในพื้นที่ที่มีความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์ เด็กและเยาวชนจึงต้องมีทักษะเท่าทันตนเอง มีการเรียนรู้และยอมรับความแตกต่างหลากหลาย เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยเปิดพื้นที่การสื่อสารให้สาธารณะเรียนรู้ และเข้าใจในวิถีชีวิต คุณค่า และวัฒนธรรมร่วมกัน

วิธีการใหม่ (new smart): เครือข่ายปกากะกอกอุมมีดี จึงได้ร่วมกับภาคต่างๆ จัดสมัชชาเยาวชนชาติพันธุ์ 5 อำเภอ ชายแดน จังหวัดตาก ที่วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยให้เยาวชนชาติพันธุ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามพื้นที่ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งประกอบด้วย ฐานกิจกรรมเรียนรู้ต่างๆ นอกจากนี้เยาวชนได้ร่วมเปิดซุ้มเทศกาล “เยาวชนชาติพันธุ์ยังดีมาโฮว” จัดขึ้นที่สวนสาธารณะ เทศบาลนครแม่สอด ซุ้มกิจกรรมที่ให้ผู้มาร่วมงานมีส่วนร่วมทั้งของใช้ ของเล่น อาหารขนม และการแสดง ซึ่งแสดงถึงอัตลักษณ์ วัฒนธรรมของชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลาย และมีส่วนร่วมจากองค์กรเครือข่ายต่างๆ ทั้งในเทศบาล ชุมชนสถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรกลุ่มชาติพันธุ์ข้ามชาติ และเครือข่าย

การเปลี่ยนแปลง (change): การจัดสมัชชาเยาวชนชาติพันธุ์ 5 อำเภอชายแดน จังหวัดตาก และงานเทศกาลเยาวชนชาติพันธุ์ ยังดีมาโฮว ทำให้เยาวชนชาติพันธุ์เกิดความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ของชาติพันธุ์ตนเอง คนในสังคมมองเห็นศักยภาพของเยาวชนชาติพันธุ์ ส่วนงานเทศกาลเป็นเครื่องมือเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนชาติพันธุ์ 5 อำเภอชายแดน จังหวัดตาก เยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์ข้ามชาติ และเยาวชนกลุ่มคนในเมืองแม่สอด นำไปสู่การเข้าใจ เคารพ และยอมรับในความแตกต่าง หลากหลาย ลบมาายาคติการตีตราและดูถูกคนที่ไม่ใช่ พวกเดียวกัน อีกทั้งยังทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มคนทำงานด้านชาติพันธุ์และประเด็นอื่นๆ ทั้งในและนอกจังหวัดตากรวมถึงประเทศเพื่อนบ้าน

9. HUB 2U สถานีอุดรดิถีติดยิ้ม: เครือข่าย อุดรดิถีติดยิ้ม จ.อุดรดิถีติ

การมีพื้นฐานมาจากปัญหา (base on problem): เครือข่ายอุดรดิถีติดยิ้มเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนทำงานในจังหวัดอุดรดิถีติดยิ้มที่มีความหลากหลายทั้งประเด็น เครื่องมือ และพื้นที่ทำงาน แต่มีเป้าหมายร่วมกันในการผลักดัน เรื่องพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กเยาวชนและครอบครัว ให้มีความต่อเนื่องและได้รับการยอมรับจากทุกภาคส่วน นำไปสู่การสนับสนุนเชิงนโยบายเพื่อความยั่งยืนในอนาคต เครือข่ายอุดรดิถีติดยิ้มจึงพยายามค้นหาและพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์ที่เป็นพื้นที่จุดศูนย์กลางร่วมกันเพื่อสื่อสารบอกเล่า เรื่องราวต่างๆ ของภาคี และเป็นพื้นที่ให้เครือข่ายมาพบปะ

แลกเปลี่ยนร่วมกัน

วิธีการใหม่ (new smart): เครือข่ายอุดรดิถีติดยิ้ม จึงได้ก่อตั้ง “HUB 2U” สถานีอุดรดิถีติดยิ้ม โดยพัฒนาพื้นที่ที่เคยเป็นโรงเรียนเก่าที่ถูกทิ้งร้าง ให้เป็นพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อการเรียนรู้ของทุกคนภายใต้แนวคิดจุดนัดพบ ทุกการสร้างสรรค์ เชื่อมโยงทุกคนทุกเรื่องราวทุกรูปแบบ กิจกรรมสร้างสรรค์มาไว้ที่นี่ ทั้งแบบพื้นที่ถาวรเปิดให้บริการอย่างต่อเนื่อง และโปรแกรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นเป็น พิเศษตามวาระต่างๆ โดยมีพื้นที่ให้เรียนรู้ทั้งคาเฟ่ แกลเลอรี โรงละคร อาร์ตฟาร์ม สนามเด็กเล่น บอร์ดเกม อาร์ตสเปซ ห้องเรียนรู้ สตูดิโอ ฯลฯ

การเปลี่ยนแปลง (change): พื้นที่ “HUB 2U” สถานีอุดรดิถีติดยิ้ม เป็นกระบวนการขับเคลื่อนสุขภาวะ เมืองและจังหวัดด้วยพลังศิลปะสร้างสรรค์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปร่าง สร้างความหมายใหม่ จากพื้นที่ที่ถูกทิ้งร้างกลางเมืองให้กลายเป็นพื้นที่หลากหลายมิติ ทั้งพื้นที่กลาง พื้นที่การสื่อสาร พื้นที่สร้างสรรค์ และพื้นที่เรียนรู้สาธารณะ ส่งผลต่อการขับเคลื่อนนโยบายสุขภาวะ ของเด็กและเยาวชนระดับจังหวัด แม้สถานีอุดรดิถีติดยิ้ม จะปิดตัวลงแล้วในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2564 เนื่องจากต้องเผชิญกับความท้าทายในการบริหารจัดการพื้นที่ให้ คุ่มค่าและยั่งยืน ประกอบกับทิศทางของเครือข่ายให้ความสำคัญกับการพัฒนาพื้นที่ของตนเองมากขึ้น แต่ก็ได้สร้าง บทเรียนที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนพื้นที่สร้างสรรค์ในสังคมไทย

วิจารณ์

นวัตกรรมทางสังคม (social innovation) ของเครือข่าย พื้นที่นี้...ดีจังทั้ง 9 กรณีศึกษา มีพื้นฐานมาจากปัญหาที่ แตกต่างกันไป ทั้งเรื่องการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 การศึกษา ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชาติพันธุ์ และพื้นที่ สร้างสรรค์สำหรับเด็กเยาวชน จนนำไปสู่วิธีการใหม่ในการ แก้ปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของเด็กเยาวชน ครอบครัว และ ชุมชน จนก่อให้เกิดนวัตกรรมที่มีความหลากหลายรูปแบบ เช่น ด้านชิ้นงานหรือผลิตภัณฑ์ ดังกรณีกิจกรรมแจกความสุข สู้โควิด-19 ผ่านตู้ส่งความสุขของกลุ่มไม้ขีดไฟ และงานใบไม้ เปลี่ยนเมืองของกลุ่มบ้านไร่อุทัยยิ้ม จ.อุทัยธานี ด้านกระบวนการ ทำงาน ดังกรณีการแข่งขันเรือเกยหาดของศูนย์เรียนรู้วิถี ธรรมชาติเพื่อชุมชน จ.สงขลา และสมัชชาเยาวชนชาติพันธุ์

5 อำเภอชายแดน จังหวัดตาก ของเครือข่ายปกากะญอมีดี จังหวัดตาก ด้านกลไก ดังกรณีโมเดลคลองเตยของรัฐของกลุ่มคลองเตยดีจัง กรุงเทพมหานคร ชมรมผู้ปกครองระดับอนุบาลโรงเรียนบ้านจิกแตกของกลุ่มดีฮีฮีสถานบ้านเขา จังหวัดสุรินทร์ และวงจรพัฒนาเด็กเยาวชนพื้นที่ชายแดนใต้ ทั้งในและนอกระบบโรงเรียนของกลุ่มยังยิ้ม จังหวัดนราธิวาส ด้านพื้นที่ ดังกรณีการพัฒนาพื้นที่วัดใหญ่สุวรรณาราม วรวิหารเป็นพื้นที่ปฏิบัติการศิลปะและวัฒนธรรมสำหรับเด็ก และเยาวชนของกลุ่มลูกหว่า จังหวัดเพชรบุรี และ HUB 2U สถานีอุดรดิตรัดดีเยี่ยมของเครือข่ายอุดรดิตรัดดีเยี่ยม จังหวัดอุดรดิตรัด ซึ่งทุกกรณีก็ถือเป็นการสร้างองค์ความรู้ที่ล้วนเป็นความคิด วิธีการใหม่ๆ ที่นำไปใช้พัฒนาและแก้ไขปัญหาเด็ก และเยาวชนที่นับวันจะยิ่งมีความซับซ้อนและท้าทาย ให้มีสุขภาวะที่ดีได้อย่างเป็นรูปธรรมช่วยจุดประกายให้เกิดแนวคิด มุมมองใหม่ที่ชักชวนให้ผู้เกี่ยวข้องร่วมตระหนักเห็นความ

สำคัญของเด็กและเยาวชน นำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจที่จะทำ ประโยชน์ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลากหลายระดับ ตั้งแต่ครอบครัว โรงเรียน ชุมชนท้องถิ่น และจังหวัด ด้วยเหตุนี้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) จึงควรส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแพร่นวัตกรรมทางสังคม ต่างๆ ที่เกิดขึ้นสู่สาธารณะโดยควรวางยุทธศาสตร์และ ออกแบบกิจกรรมการสื่อสารสาธารณะผ่านกิจกรรมและสื่อ ต่างๆ ทั้งในรูปแบบพื้นที่จริงและพื้นที่ออนไลน์โดยสร้างการ มีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายคนทำงาน เพื่อร่วมกันผลักดัน ให้ครอบครัว ชุมชน องค์กรและหน่วยงานของภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น และภาคประชาสังคมที่สนใจได้เรียนรู้จากกรณีศึกษา ที่สร้างแรงบันดาลใจ เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ พัฒนา ต่อยอดนวัตกรรมจนเกิดการขับเคลื่อนและแก้ไขปัญหาเด็ก และเยาวชนอย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

1. ณัฐพันธุ์ คุภา, นลินี เรื่องฤทธิศักดิ์, ณัฐกมล ลือสมบุญ, สิ้นธุ์ ราชสีห์. ถอดรหัสนวัตกรรม สสส. เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ; [ม.ป.ป.].
2. โครงการรณรงค์พื้นที่สร้างสรรค์เพื่อสุขภาวะเด็กและเยาวชน “พื้นที่นี้..ดีจัง”. พื้นที่สร้างสรรค์ สร้างสุข ทุกวัย ทุกพื้นที่. กองงาน จุลสารแผนงานสื่อสร้างสุขภาวะเด็กและเยาวชน (สสย.) ฉบับ “พื้นที่นี้..ดีจัง”. [ม.ป.ป.];4-6.